

rande hos de Lubac och i *Lumen gentium* är *samspelet* i Kristi kropp mellan tankarna på kyrkan som «mysterium» och kyrkan som «folk» — detta är huvudtemat i de Lubacs kommentar till kyrkokonstitutionen i *Paradoxe et mystère de l'Église* (1967).

Det är i detta samspel som begreppet *universale concretum* (u.c.) hör hemma — hos de Lubac enkelt uttryckt att inkarnationen/eukaristin är det nyckelskeende som förenar timligt med evigt. W övertolkar enligt min mening de Lubacs text när hon säger att Maria är det u.c. som «comprises the perfection of the Church» (s. 96). Vad de Lubac skriver i *Méditation sur l'Église* (s. 265, eng. övers. s. 259) är att Maria av Gud har givits alla de fullkomligheter som kyrkans medlemmar har, hon är ett «specialfall» som sammanfattar kyrkans benådade mänsklighet. Uttrycket «le véritable universel concret» står här, menar jag, i överförd betydelse — precis som det gör när W (s. 100) talar om Maria u.c. för det feminina, just med användning av symbolterminologi. För de Lubac kan det bara finnas ett egentligt u.c., Kristus, och kyrkan är u.c. bara som fortsatt inkarnation. Konsekvensen av Ws tolkning bleve att de Lubacs mariafromhet kunde ha lett honom till att förespråka Maria som *corredemptrix* — och det är svårt att föreställa sig.

Avgörande för de Lubacs ecklesiologi är istället att (den egentligen omöjliga) inkarnationen — att det universella är konkret — är möjlig *bara eftersom den faktiskt har skett*, i Kristus såsom enda *novissimum*. Detta är det transcenderande steget, som man kan känna igen som frågan om u.c. i Maurice Blondels *L'Action* (1893) och i dennes texter om *vinculum substantiale* hos Leibniz. de Lubacs kristologiskt tänkta kyrka innebär alltså att teologin löser filosofens fråga — och att filosofen tiger men nickar instämmande.

Ws framställning av kyrkan som «Kristi sakrament» är i huvudsak en analys av de Lubacs diskussion med Edward Schillebeeckx om termen *sacramentum mundi* i *Lumen gentium* I. Schillebeeckx menade att när kyrkan är sakrament är det *världen* som framställs sakramentalt, inför Gud. de Lubac hävdade däremot, med hetta, att det är Kristus, nådeshandlandet, som framställs i kyrkans sakramentalitet. Ytterst handlar kontroversen, menar W helt riktigt, om förhållandet mellan natur och övernatur (nåd) — centralt för de Lubac. Men saken är komplicerad. W tänker sig nåden som en «principle of transformation» (s. 125) av naturen, alltså en sorts potentialitet — och det tror jag är för svagt. När de Lubac (fr.a. i *Surnaturel* 1946) — avvisar tanken på en «ren» natur, så innebär det en nådens handfasta närvaro redan före fallet: varat självt förutsätter Gud som benådande. Och det spännande med de Lubac är att därmed finns — i några av hans tidiga texter (t.ex. *Nécessité des missions* 1933), senare blev han mer försiktig — utformningar av tanken på

extra Ecclesiam nulla salus, som pekar mot *apokatastasis*-tanken. Om W hade undersökt denna tankelinje hade kapitlet möjligen sett annorlunda ut.

Det avslutande kapitlet (s. 129–154) avväger slutligen de tre bilderna — kropp, brud, sakrament — i förhållande till varandra. Först när de tre allegorierna avstämts mot varandra formas en riktig bild av kyrkan; den andliga exegesen är tolkningsredskap. Kanske kunde W gjort tydligare att den andliga exegesen också *i sig* — såsom ett sätt att uttrycka hur historiskt förhåller sig till andligt — är ett sätt att framställa kyrkan i Kristus som en sorts världens andliga dimension, en sorts strukturfunctionalism.

Hon har en selektiv men användbar verkförteckning, men varför inte hänvisa till de senare samlingsarbeten där tidiga, svåråtkomliga texter publicerats på nytt? Och de Lubac har bara ederat och skrivit en mycket kort inledning till utgåvan av Pierre Rousselot: *Petite théorie du développement du dogme* (1965).

Woods bok är en utmärkt, inspirerande och fördömligt kort inledning till förhållandet mellan hermeneutik och ecklesiologi hos en av nittonhundratalets främsta katolska teologer.

Peter Bexell

Carter Heyward: *Saving Jesus From Those Who Are Right: Rethinking what it means to be Christian*. 275 sid. Fortress Press, Minneapolis 1999.

Behöver Jesus frälsas? Ja, svarar Carter Heyward. Han behöver räddas från alla dem som hävdar sin egen tros riktighet på bekostnad av andras. Vem utom relativisten kan undgå en sådan anklagelse? Ingen. *Saving Jesus From Those Who Are Right* är en uppgift som också gäller författaren och dem hon sympatiserar med, eftersom hon inte nöjer sig med att kritisera och dekonstruera, utan också tänker på nytt om vad det innebär att vara kristen. Hon hävdar inte att hon frälst Jesus från de troende, men liksom Karl Barth håller hon kristendomskritiken levande i sin egen reflektion över trons mening. Det är *ett* sätt att lära av postmodernt ifrågasättande av varje svar, som enligt min mening inte bör analyseras så att boken framstår som motsägelsefull. Då gör man den inte rättvisa. Den ofrånkomliga och subtila spänningen mellan att vara kritisk och kreativ i sitt tänkande kan inte elimineras.

En tydligare markering finns i den andra betydelsen av titeln: Att frälsa Jesus från dem som står till höger. Den religiösa högern i USA är ett angeläget ämne i varje teologisk disciplin i den miljön. Kanske borde vi ta samma fenomen på större allvar här. Redan i vårt grannland Norge, ser den teologiska geografin annorlunda ut och förhållandet till Menighetsfakulte-

ten präglar de övriga teologiska institutionernas arbete. Carter Heywards kritik är distinkt. Den religiösa högern främjar våld och hindrar därmed goda relationer. Men den står ändå inte i fokus för hennes räddningsprojekt. Karakteristiskt för denna strömning är nämligen att den inte ordar särskilt mycket om Jesus, menar hon. Deras Jesus finns som en grundförutsättning för deras agerande, men han har inte mycket med kristendomen att skaffa. Han är auktoritär, moralistisk och antagonistisk. Det är inte svårt att se att de inte har rätt, trots sitt anspråk på att ha det.

Sökarljuset riktas åter mot det teologiska samtal som handlar om bättre och sämre, mer eller mindre sannolikt, snarare än om rätt och fel. Vem är det som hävdar sin egen Jesus på andras bekostnad? Det är inte lätt att avgöra. Det avgörs definitivt inte av huruvida man är anställd vid Menighetsfakulteten eller av staten. Vi är alla indragna i spänningen mellan det kritiska och det kreativa, mellan insikten om att inget svar är invändningsfritt och modet att våga välgrundade ställningstaganden. Carter Heyward tar upp en för alla teologer väsentlig fråga.

Carter Heyward håller samman teologin och etiken genom att betrakta själva grunden för tillvaron som relationell. Jag är tveksam till att ha etiska kriterier som yttersta norm för teologin. Det förefaller mig dock riktigt och väsentligt att de bör finnas med i bedömningen av olika livsåskådningspositioner. Kritiken att Carter Heyward har en könsstereotyp uppfattning om mänskliga relationer träffar inte målet i den här boken. Däremot förblir den ideala ömsesidiga relationen diffus. Den som önskar bygga vidare på Carter Heywards teologi måste arbeta vidare med att klargöra relationalitetens innebörd.

Trots denna grundläggande oklarhet, rymmer boken mycket tänkvärd teologi. Relationaliteten utesluter inte autonomi. Sambandet dem emellan betonas starkt. «Hjärtats ensamhet» finns hos både Gud och människor. Den utgör ett tomrum, som aldrig kan fyllas, utom styckevis och delat, momentant. Det är detta tomrum som utgör förutsättningen för mötet med andra. som lämnar den man möter i fred, så att mysteriet inte upplöses. Välstrukturerade trossystem som inte lämnar några frågor obesvarade har fyllt tomrummet. Därifrån behöver Jesus räddas.

Den grundläggande dygden hos Gud och människor är tålmodet, modet att tåla tomrummen. Förutom varje människas och även Guds ensamhet, betraktas också tillvarons ofullkomligheter som ett slags tomrum. Skapelsen är inte färdig, utan ofärdig. Lika väsentligt som det är att sträva efter goda relationer, lika viktigt är det att inse att de inte kan etableras en gång för alla. Att i ensamheten längta efter de goda relationerna är passion, enligt Carter Heyward. Det är den kraften som driver oss att söka oss till varandra

och till ömsesidigheten, den är «helig energi». När den verkar i vår tillvaro omfattar den medvetandet om ofullkomligheterna.

Vem är då den Jesus som räddas i denna bok? För det första är han en verklig person kring vilken trons berättelser, bilder och minnen kretsar. Han levde på riktigt, dog på riktigt och är närvarande här på riktigt. Carter Heyward betonar på det här sättet Jesu unicitet och transcendens. Samtidigt är närheten till alla människor lika framträdande. Gud är «relationell kraft» som sammanbinder och driver allt och alla, Jesus likaväl som oss. Den relationella kraften uppstår mellan människor. Kvinnan med blödningar (Mark. 5:24-34) helas inte av Jesu kraft, utan av kraften som «rör sig mellan Jesus och kvinnan och alla andra som var där med dem, personligen eller i anden» (74). Den intima närheten mellan Gud och människan (och naturen, som är ständigt närvarande, men inte har någon framskjuten plats i framställningen) betonas utan att deras respektive autonomi upplöses.

Mot denna bakgrund skriver Carter Heyward fascinerande om sveket som den grundläggande formen av ondska i Jesu liv, om vår förmåga «att guda» som vi har svårt att kännas vid, om kärleken som förutsättning för seende som förutsättning för kunskap, om rädsla som vägen till mod och tro, om nödvändigheten av att inte glömma för att kunna förlåta och mycket annat. Vart och ett av dessa teman förtjänar en egen utläggning. Boken är personlig utan att vara privat. Hon förmedlar inte bara vissheten om att Jesus var en verklig person, utan också att hon själv är det. «Relationaliteten» materialiseras i hennes egen relationalitet som präst, kvinna, f.d. missbrukare, teologiprofessor och mer därtill.

Boken lämnar inte läsaren i fred ens när man läst färdigt. Där finns svårlösta problem. En konsekvens av Carter Heywards betoning av tillvarons ofärdighet är att det onda inte tillskrivs någon självständig existens. Naturligt ont menar hon inte finns. Livet inkluderar förluster och smärta, utan att det kan moraliskt värderas. Det onda uppstår bara, när de ömsesidiga relationerna kränks. Det onda tänkes «involverat i Gud». Här blir det principiellt klart hur relationaliteten som etiskt kriterium ska kunna ge någon vägledning. Andra exempel kunde nämnas, men detta får räcka.

Det finns också ett annat skäl till att boken inte lämnar en när man har slagit ihop den. Carter Heyward tilltalar läsaren, så att man berörs i djupet. Kanske är det blandningen av poetiska texter, självbiografiska notiser och teologiska utläggningar, som får den effekten. Kanske är det helt enkelt för att det är en riktigt bra bok. Carter Heyward sätter fingret på ömma och ljuva punkter. Man hisnar och utmanas.